

De beste sommerminnene fra barndommen min ble sådd på verandaen hjemme. Å få være lenge oppe med mamma, pappa og et gigantisk puslespill mellom oss. Da bomben smalt, og skuddene på Utøya ble et faktum, sprakk en lykkeboble i meg. En barnlig naivitet og trygghetsfølelse ble erstattet av spørsmål. Jeg la prinsessemotiver og bilder av lokomotiver på hylla, og begynte på et nytt prosjekt: å spalte verden ned til konsepter jeg kunne håndtere og plassere i en større sammenheng. En ting sto klart ganske tidlig – verden består av litt for mange puslespillbrikker for meg. Med åtte fulle leveår i lomma, og et selvstendig blikk kopiert av det jeg så i pappa, sto jeg klar til å møte konseptene øye til øye. Etter hvert som årene gikk, bøker ble fortært, interesser oppdaget og vennskap opprettet, fant jeg nye brikker, og lot gamle falle fra, og kom til en ny erkjennelse. Jeg lette ikke lenger etter kantbrikker til rammefortellingen min. Som 8-åring, er det åpenbart at jeg ikke sorterte det myldret av tanker som kom umiddelbart etter 22. juli. I ettertid er det lett å falle for fristelsen å sammenlikne oppblomstringen av tankemyldret med en bortkommen knapp i rosehavet. Fem konsepter, fem roseblader, åpnet seg og avslørte nye roseblader i laget innenfor: urettferdighet, sannhet, fremmedfrykt, menneskeverd og mening.

Først ut var det mest ubegripelige konseptet: urettferdigheten. Det er få vesener på denne diskokulen vi kaller jordkloden som har en sterkere sans for rettferd, frihet og for rett enn det et barn har. Skulle jeg og lillesøsteren min dele 5 eplebåter, måtte vi ta to og en halv båt hver. Og kjentes noe feil i en situasjon, var jeg trygg på at det bare var å tilkalle en domstol (les: Mamma) som kunne komme og sette to streker under svaret på hva som var det objektivt riktige å gjøre. Jeg trodde alle var enige om hva som var rett og galt – at det var kalkulerbart og ufeilbarlig.

Men der sto mannen på skjermen, og mente han handlet rett i å stjele 77 ureturnerbare, ufullstendige liv. Det følte så grunnleggende feil for meg, og likevel så riktig for ham. Han mannen på skjermen som hadde gått på samme skole som pappa, og som snakket like vestkant som meg selv. Etter hvert som jeg fortærte Percy Jackson-serien og fant en forkjærlighet til de greske mytene, ble denne undringen forsterket. Jeg leste om Themis, fru Justitia – rettferdigheten i sin høyeste form – som dømte foreldre til å ofre sine egne barn til gudene. Etter hvert som dypdykkene mine på Wikipedia strakte seg ut over mang en tekopp, ble jeg stadig mer forvirret. På den ene siden sto en mann som knuste samfunnsnormer og begikk en utenkelig urettferdig handling. På den annen side sto Themis, hun som bestemte samfunnsnormene om hva som var rettferdig, og beordret folk til å drepe.

Hva som var lovlig eller ulovlig, var ikke nødvendigvis synonymt med hva jeg selv syntes var riktig. Den greske obsesjonen min vandret videre fra mytologiens verden og over på filosofien. Flere år senere, under forberedelser til konfirmasjonsundervisningen, kom jeg over mitt første skinnskjegg-beklede forbilde: John Stuart Mill. Han satte ord på tankene mine om at den viktigste målestokken å stille seg etter, er den om *velvære* versus *lidelse* (i kjent utilitaristisk stil). Jeg ville hindre lidelse for alt det var verdt – ble vegetarianer og meldte meg inn i Redd Barnas ungdomsorganisasjon. Jeg vandret ut av den trygge hagen til naturfilosofen Epikur – antikkens Baloo, om du vil – og begynte for alvor å ta inn over meg mulighetsrommet individet har i samspillet mellom menneske og samfunn. Hvordan vi, organisert og uorganisert, kan øke og minske lidelse og velvære i store og små skalaer. Etter 10 år, har sitatet til AUF'eren Helle Gannestad fortsatt mye definisjonsmakt over hvordan vi ser på vår egen handlekraft: *Når en mann kan forårsake så mye ondt - tenk hvor mye kjærlighet vi kan skape sammen.*

Ja, tenk det. Men hvorfor lever vi ikke i en utopi da, hvis kjærlighet hadde hatt lik realverdi som hat? Det kreves mye mer tid, ressurser og koordinering å bidra til positiv endring, enn til negativ endring. Og det krever mye mer av oss på individnivå å se de positive endringene enn de negative. Dette skulle man trodd at vi nordmenn var verdensmestre på å anerkjenne og jobbe ut fra, hvis vi ser på frivillighetskulturen vår. «Ingen kan gjøre alt, men alle kan gjøre litt», ropes det støtt. Selv den norske dugnadsånden kunne ikke stoppe utenforskapet og fremmedfrykten som ledet til 22. juli-massakren. Motreaksjonen på det, ble min fanesak inn i politikken: å sørge for at absolutt alle barn skulle få kjenne på det å være en del av et fellesskap. Jeg skulle ikke gå mange skritt inn i den kampen før to ting skjedde: jeg fikk et andre hjem i organisasjonen min, blant de som var enige med meg, og begynte samtidig å merke på det utenforskapet jeg så inderlig ønsket å motvirke, fra de som var uenige med meg. Selv som en blond fjortis fra Oslo vest ble jeg ikke skånet for hatytringer og motargumenter basert på helt andre virkelighetsforståelser enn min egen. Dette brakte meg til det neste konseptet jeg måtte bryte ned: sannhet.

Samfunnsdebatten har sjelden vært så oppmerksom på betydningen av sannhet som nå, og så uenig i hvordan den skal defineres. Klimaaktivister og Qanon-supportere aksjonerer med samme slagord: «tell the truth». Medlemmer av Den Nordiske Motstandsbevegelsen lever i en fryktinggytende virkelighet der utslettelsen av selve kjernen av deres identitet kontinuerlig står i fare for å tilintetgjøres av ondskapsfulle innvandrere. For å trekke inn puslespill-metaforen fra innledningen igjen, liker jeg å forholde meg til det slik: vi mennesker har en

iboende trang til å fylle inn de puslespillbrikkene som mangler i virkelighetsforståelsen vår. Når vi søker etter nye brikker, og finner noen som passer med dem man allerede har spikret fast, ser vi ikke så kritisk på om den nye brikken matcher med motivet eller ikke. Vi har alle en indre idealist som baserer seg på disse brikkene som i varierende grad henger på greip – en indre forståelse av hva som er det rette og det gale, som danner rammeverket for hvordan man rettferdiggjør egne handlinger. Jeg mener filosofiprofessor L. Fr. H. Svendsen sier det godt i sin kronikk om ondskap og 22. juli fra 2018:

Vi gjør det onde ikke minst fordi vi er moralske vesener som deler verden inn i godt og ondt. Vi forsøker å eliminere det onde fra verden, og fører derigjennom ofte mer av det onde inn i verden.

Hva som er objektivt sant, uavhengig av om noe slikt finnes, har blitt irrelevant. Det har inntoget av sosiale medier-algoritmer og en oppblåsing av privatpersoner som ikke bryr seg om kildehenvisninger, pluss stadig flere deltakere i samfunnsdebatten som visker ut skillet mellom politisk- og ikke-politisk innhold, gjort klart. Tilsynelatende uten noen særlig reaksjon. Hva som derimot har en synlig negativ betydning, er de sannhetsoppfattelsene som bygger på frykt og dehumanisering av grupper mennesker. Og disse sannhetsoppfattelsene har på ingen måte stilnet hen etter 22. juli. Dette bunner i omfanget av det tredje konseptet jeg utforsket: fremmedfrykt.

«Xenofobi, angst eller frykt for alt ukjent, er ikke naturlig. Det er et sosialt problem», uttaler Khalid Salimi i boken *Mangfold og likeverd* fra 1996. Barn blir ikke født med fremmedfrykt. Det vi derimot blir født med, er et behov for trygghet. Etter hvert som vi vokser, vokser også identiteten vår, og dermed også grensene for hva man ønsker skal være favnet av denne tryggheten. Når informasjonen du tilegner deg sier at dine identitetsknagger er under angrep, er det klart du begynner å frykte det som angriper den. Jeg ville forstå hva som lå bak muslimhatet til de høyreekstreme – hva det var de fryktet. Å komme over folk på den radikale høyresiden skulle vise seg å bli vanskelig, så jeg startet i motsatt ende. Jeg snakket med flyktninger. Gjennom organisasjonen min, fikk jeg venner med en drøss med ulike oppholdstillatelser. Jeg møtte en Harry Potter-fan på min egen alder, som flyktet alene da han var like liten som lillesøsteren min, og som jeg nå vet at fikk en ureturnerbar billett til marerittet Afghanistan i 18-års gave fra UDI. En annen venn forsvant sporløst fra et mottak, og jeg har aldri hørt fra ham siden. En tredje bor nå alene med lillebroren sin på Nesodden. Godviljede, åpensinnede venner – barn – med behov for traumebehandling og pålitelig omsorg, noe veldig få av dem fikk. Det å se disse helt utrolige folka bli gjort om til

statistikker og tall i massemedia, og til dyr og kriminelle i kommentarfelt, rev ned enda en fasade i verdensbildet mitt. Mine damer og herrer, jeg presenterer neste konsept ut: menneskeverd.

Gjennom etableringen av konvensjon etter konvensjon og tilleggsprotokoll etter tilleggsprotokoll som alle stadfester menneskers rettigheter, har en universell tro på menneskeverdet vært et grunnprinsipp – det har vært tatt for gitt. Da er det lett å overse at menneskeverdet, selv etter utallige kriger og utallige foretak, for mange reduseres til spørsmålet om hvem som er verdig tittelen «menneske».

Dagen hvor min første venn med emneknaggen «enslig, mindreårig asylsøker» fikk beskjed om at han mest sannsynlig måtte dra tilbake til Afghanistan, var også den første gangen jeg møtte Sumaya Jirde Ali. Det var en sommerleirsmorgen, hun skulle holde en workshop om det å ytre seg. Jeg ble påminnet hvorfor jeg startet med det lille prosjektet mitt om å finne ut hvordan jeg kunne motvirke utenforskap, som nå hadde blitt størsteparten av identiteten min. Innimellom lifehacks jeg bruker til den dag i dag, snakket hun også om det hun skrev i *Ikkje ver redd sånne som meg*:

Eg var 13 og lurte på om det ville blitt så mykje snakk om kjærleik og fellesskap dersom det ikkje var «ein av oss» som gjorde det, men «ein av dei andre». [...] Eg var 14 år og ville heim igjen. Noreg var ikkje heimen min. 22. juli 2011 hadde gjort meg heimlaus.

To ledninger ble sammenkoblet i hjernen min, og universaliteten i utenforskapet hun beskrev virket plutselig altomfattende. Det er kanskje det mest menneskelige som finnes: ønsket om å høre til et sted, og frykten for ikke å gjøre det. Å høre Sumaya snakke, fikk meg til å innse hvor lenge jeg selv hadde handlet i frykt. Ikke en frykt for at blåøyde mennesker skal bli historie om et århundre, og heller ikke en frykt for å bli ekskludert fra hjerterommet til storsamfunnet. Jeg hadde handlet i frykt for selve utenforskapet, og jeg trodde det var det som hadde blitt min drivkraft. Det viste seg at jeg nok en gang skulle ta feil, noe som bringer meg til mitt siste konsept: mening.

Vi er ikke skapt for å forstå store tall. 77 mennesker, 77 liv, 77 omgangskretser. Hvis hele verdenshistorien hadde strukket seg over et døgn, ville «det moderne mennesket», slik paleontologer beskriver oss, kun ha eksistert de to siste minuttene før midnatt. Dette tilsvarer 250 000 år. Til sammenlikning har elefantene slik vi kjenner dem prydet jordens overflate i rundt 5 millioner år. Om en milliard år vil alt vann ha fordampet fra jordens overflate. Men

for ti år siden mistet den lille nasjonen vår, samfunnet vårt – fellesskapet vårt – 77 ureturnerbare og ufullstendige liv. For ti år siden ble vi tvunget til å sperre øynene opp for konsekvensen utenforskap og fremmedfrykt kan ha. Et utenforskap som i de fleste tilfeller starter allerede fra barndommen av. En fremmedfrykt som stadig blir skumlere i en digital korona-virkelighet, etter hvert som vi blir sugd dypere og dypere inn i våre respektive ekkokamre.

Etter å ha spaltet ned årsakene til 22. juli-massakren igjen og igjen, var jeg helt sikker på at det arbeidet jeg la ned i politikken, var for å forebygge at barn skulle utvikle et behov for å hate andre barn. Det kan godt være at jeg startet å delta i panelsamtaler og arrangere temakvelder for å forstå verden post-22. juli bedre. Det er sant at jeg ble drevet videre av en frykt for konsekvensene av at alle barn ikke skulle bli inkludert på fritiden og i skolen. Men nå hadde jeg kommet til et punkt der selve motivasjonen lå i det å handle. Meningen lå ikke i frykten, men i den viten om alle de suksesshistoriene som ikke nådde overskriftene. Jeg hadde funnet en mening i det å være en av de tusenvis av fotsoldatene som til sammen legger til rette for økt livskvalitet og mer stabilitet og forutsigbarhet for stadig flere mennesker.

Alle de fem konseptene mine – rosebladene mine – peker på problemer. De peker på et kollektivt traume som har preget en hel nasjon, helt ned til 8-åringen som plutselig en julkveld måtte pusle ferdig puslespillet på verandaen alene. Det er den enkleste ting i verden å peke på problemer. Den virkelige bragd er å bidra til løsningen på dem. For ja, et menneske er både en skapning som deler 61% av DNAet sitt med en bananflue, og det vesenet vi vet om har mest utviklede kognitive evner. De kognitive evnene låser seg ofte fast i bunnløse tankespiraler. Likevel kan disse evnene, selv fastlåst til spiralene, brukes til å skape utenforskap og fellesskap, ødeleggelse og gjenoppbygging. De er handlekraftige, og de handler – på godt og vondt. Da jeg startet å skrive dette essayet, var jeg sikker på at jeg skulle ende opp med å måtte skrive en avslutning som grunnet i et frustrert utropstegn om at alt er dømt til å gjenta seg. Om ikke akkurat her, så et annet sted. Vi lever i en tid som veldig få forstår seg på, og det synes. Det at verden endrer seg for hver dag som går, skaper rom for både kaos og håp. Derfor vil jeg likevel ikke avslutte med oppsummeringen av konseptene i sin feilbarlige hakk-i-plata-glans, som du ser på neste side. Jeg vil avslutte med roten av løsningen – nemlig det mellommenneskelige, slik det ble formidlet rett etter terrordøgnet i 2011, nedfelt av Are Kalvø.

Kildeliste:

Foreningen les & Stiftelsen fritt ord. *22. juli (et utvalg tekster)*. Oslo: 2020

S. J. Ali (2018). *Ikkje ver redd sånne som meg*. Oslo: Samlaget

K. Salimi (1996). *Mangfold og likeverd*. Oslo: J. W. Cappelens forlag AS

L. Fr. H. Svendsen (2018). *Vi gjør det onde fordi vi er moralske vesener*. Hentet 22.02.21 fra:
<https://www.aftenposten.no/meninger/kronikk/i/oRbrvg/kronikkserie-om-ondskap-vi-gjoer-det-onde-fordi-vi-er-moralske-vesene>

A. Kalvø (2011). *Ting vi liker ved dette samfunnet*. Hentet 22.02.21 fra:
<https://www.aftenposten.no/amagasinet/i/LARRR/ting-vi-liker-med-dette-samfunnet>